

Frederic Bastat
NUOSAVYBĖ IR ĮSTATYMAS

Mano bendrapiliečiai patikėjo man *įstatymų leidėjo* titulą.

Šios garbės aš tikrai būčiau atsisakęs, jei šį titulą suprasčiau taip, kaip jį suprato Rousseau.

"Tas, kas išdrįsta formuoti tautą, - teigė jis, - turi jaustis gali pakeisti pačią žmogaus prigimtį, galima sakyti, perdaryti kiekvieną individą - tobulą ir atskirą savaime, - į dalį didesnės visumos, iš kurios tas individas semia savo gyvybę ir egzistavimą; pakeisti žmogaus fizinę konstituciją, idant ją sustiprintų ir t. t., ir pan. Jei tiesa, kad retai pasitaiko didis valdovas, tai ką jau kalbėti apie didį įstatymų kūrėją? Pirmamjam tereikia įgyvendinti kito jau sukurtą modelį. Antrasis - mašinos išradėjas, kai tuo tarpu pirmasis - tik operatorius, įjungiantis ir valdantis tą mašiną".

Tikėdamas, kad visuomenė yra žmogaus kūrinys, Rousseau be galo išaukštino įstatymą ir įstatymų kūrėją. Jo nuomone, įstatymų kūrėją ir likusią žmonių skiria didžiulis atstumas, netgi praraja - panaši į tą, kuri skiria mašinos kūrėją nuo inertiškos materijos, iš kurios ta mašina padaryta.

Jo nuomone, įstatymas turėtų būti pajėgus perdaryti žmones ir kurti arba naikinti nuosavybę. Mano nuomone, visuomenė, asmenys ir nuosavybė yra iki įstatymo; patikslindamas, paskutiniuosius atžvilgiu aš pasakyčiau: ne nuosavybė yra todėl, kad yra įstatymas, o įstatymas yra todėl, kad yra nuosavybė.

Šios dvi sistemos skiriasi iš esmės. Kadangi jų išvados dažnai būna nepastebėtos, tikiuosi, kad man bus leista suformuoti klausimą labai griežtai. Pirmiausia, žodį *nuosavybė* aš vartoju bendrąja prasme, o ne siaurąja - kaip *nekilnojamas turtas*. Man, kaip turbūt ir visiems ekonomistams, labai gaila, kad šis žodis nejučiom asocijuojasi su žemės valdymu. *Nuosavybę* aš suprantu kaip teisę, kurią turi dirbantysis į jo darbu sukurtą vertę.

Tai išsiaiškinus, aš klausiu, ar šią teisę sukūrė įstatymas, ar priešingai - ji ankstesnė ir svarbesnė už įstatymą; ar reikia įstatymo, kad galėtų atsirasti nuosavybė, ar priešingai - nuosavybė yra faktas ir teisė, iš kurių atsiranda įstatymas. Pirmuoju atveju kaip tik įstatymų leidėjas turi organizuoti, apibrėžti ir net naikinti nuosavybę, jei jis mano, kad taip bus geriau; antruoju atveju jo jurisdikcija apsiriboja nuosavybės teisių garantija ir apsauga.

Vieno iš žymesnių šių laikų mąstytojų p. de Lamennais pateikto konstitucijos projekto preambulėje aš aptikau tokius žodžius:

"Prancūzijos žmonės pareiškia, kad jie pripažįsta teisių ir pareigų pirmenybę ir viršumą prieš bet kokius pozityvius įstatymus, jų neprklusomybę nuo pastarųjų. Šios teisės ir pareigos, duotos paties Dievo, sudaro trejybine dogmą, kuri apirėžiama šventais žodžiais: "Lygybė, Laisvė, Brolybė".

Aš klausiu, ar teisė į nuosavybę nėra viena iš tų teisių, kurios neatiranda iš pozityvių įstatymų, o yra pirmesnės už bet kokią įstatymą ir yra racionalus paties įstatymo egzistavimo pagrindas.

Tai nėra, kaip gali atrodyti, tik teorinis ar grynai reforiškas klausimas. Jis nepaprastai svarbus. Jo sprendimas visuomenei yč aktualus, ir skaitytojas, tikiuosi, tuo pats įsitikins, kai tik aš palyginsiu šių dviejų sistemų ištakas ir pasėkmes.

Ekonomistai teigia, kad *nuosavybė* yra Apvaizdos faktas, panašiai kaip ir žmogaus *asmuo*. Pirmosios įstatymas nesukuria, lygiai taip pat kaip ir antrojo. Nuosavybė yra neišvengiama žmogaus prigimties išvada.

Tikrąja to žodžio prasme žmogus *gimsta savininku*, nes jis gimsta su poreikiais, kurių patenkinimas gyvybiškai svarbus, ir su organais bei sugebėjimais, kurių išvystymas būtinas tiems poreikiams patenkinti. Sugebėjimai tėra tik asmens tęsinys; o nuosavybė - tik sugebėjimų tęsinys. Atimti iš žmogaus jo sugebėjimus yra tas pat kaip jį nužudyti, lygiai kaip ir atimti iš žmogaus jo sugebėjimų vaisius - tas pat kaip jį nužudyti.

Kai kurie politikos teoretikai labai susirūpinę, kokį žmogų Dievui derėjo sukurti. Tuo tarpu mes tyrinėjame tokį žmogų, koks jau yra Dievo sukurtas. Mes matome, kad jis negali gyventi nepatenkindamas savo poreikių, kad savo poreikių jis negali patenkinti nedirbdamas ir kad jis nesiima jokio darbo, jei nebus tikras, kad galės pasinaudoti jo vaisiais savo poreikiams patenkinti.

Štai kodėl mes įsitikinę dieviška nuosavybės kilme ir tuo, kad žmonių įstatymų paskirtis - ją *ginti ir saugoti*.

Nuosavybės pirmenybė prieš *įstatymą* yra tokia akivaizdi, kad ją pripažįsta ir laukiniai, neturintys įstatymų, bent jau rašytinių. Jei laukinis paaukojo savo darbą būstui įsirengti, niekas neginčys, kad šis priklauso jam ar yra jo nuosavybė. Aišku, kitas, stipresnis laukinis gali jį išvaryti, tačiau tai papiktintų visą gentį, sukeltų jos susirūpinimą. Kaip tik šis smurto pavojus skatina steigti asociacijas, sudaryti bendras sutartis, priimti įstatymus, vienyti viešos policijos pajėgas nuosavybei apsaugoti. Taigi įstatymas atsiranda iš nuosavybės, o ne nuosavybė iš įstatymo.

Galima sakyti, kad nuosavybės principas galioja net gyvūnų pasaulyje. Kregždė taikiai augina jaunikius tame lizde, kurį susikrovė pati.

Net augalai auga ir bręsta asimiliacijos - *pasisavinimo* dėka. Jie *pasisavina* jiems prieinamas medžiagas, dujas, druskas. Bet koks kišimasis į šį procesą gali būti pražūtingas.

Žmogus taip pat gyvena *pasisavindamas*. Pasisavinimas yra natūralus, Apvaizdos nustatymas, labai svarbus gyvenimo reiškinys, ir nuosavybė yra kaip tik tai, ką pasisavinti leidžia darbas. Jei kokia nors medžiaga darbo dėka tampa *įsisavinama* ir *pasisavinama*, nors anksčiau ir nebuvo tokia, aš tikrai nesuprantu, kaip galima manyti, kad įstatymu šį pasisavinimo aktą galima perduoti individui, neatlikusiam šio darbo.

Kaip tik dėl šių esminių faktų, kurie yra būtina žmogaus prigimties pasekmė, ir atsiranda įstatymas. Kadangi noras gyventi ir vystytis gali paskatinti stipresnį skriausti silpnąjį tuo pažeidžiant teisę į savo darbo vaisius, buvo susitarta, kad visų visuomenės narių suvienytos pajėgos bus skirtos įspėti ir nutraukti smurtą. Taigi įstatymo paskirtis - ginti teisę į nuosavybę. Susitariama ne dėl nuosavybės, o dėl įstatymo.

Paieškokime šių priešingų sistemų ištakų.

Visos ankstesnės mūsų konstitucijos skelbia *nuosavybės* šventumą, kas, atrodytų, nurodo į tai, kad organizuotos visuomenės tikslas - laisvas privačių asmenų ir asociacijų vystymasis per darbą. Tuo pripažįstama, kad teisė į nuosavybę pirmesnė už įstatymą, ir todėl vienintelis įstatymo tikslas - ginti nuosavybę.

Dabar aš klausiu, ar tokia deklaracija buvo įrašyta į mūsų konstitucijas grynai instinktyviai, tiesiog kaip padorumo formulė, negyva raidė, ar ja iš tikrųjų pagrįstos visos mūsų socialinės nuostatos?

Bet jei tiesa, kad literatūra išreiškia visuomenės nuostatas, šiuo klausimu kyla rimtų abejonių, nes tikrai dar niekad politikos teoretikai, žodžiais pagarbinę nuosavybės principą, taip aktyviai netaikė įstatymo ne nuosavybės teisei ginti, o nuosavybei, kreditui ir darbui varžyti, riboti, pėrtvarkyti, balansuoti, lyginti ir organizuoti.

Tai reiškia, kad įstatymui ir atitinkamai įstatymų leidėjui suteikta absoliuti valdžia individų ir nuosavybės atžvilgiu.

Tai gali mus liūdinti, bet neturėtų stebinti.

Iš kur semiamos mūsų mintys šiais klausimais ir net pati teisių samprata? Iš lotynų literatūros ir Romos teisės.

Aš nestudijavau teisės, bet žinojimo, kad mūsų teorijos remiasi Romos teise, man pakanka tvirtinti, kad jos yra klaidingos. Romėnai ir negalėjo laikyti nuosavybės kuo nors kitu, kaip tik grynai konvenciniu dalyku - rašytinio įstatymo tvariniu. Be abejo, jie negalėjo, kaip politinė ekonomija, apžvelgti į pačią žmogaus prigimtį ir suvokti būtiną ryšį tarp poreikių, sugebėjimų, darbo ir nuosavybės. Tai daryti jiems būtų buvę absurdiška,

tolygu savižudybei. Kaip galėjo jie, gyvenantys iš plėšikavimo, kai jų nuosavybę sudarė grobis, kai visas jų gyvenimas rėmėsi vergų darbų, neišjudindami savo visuomenės pagrindų, įsileisti į savo teisybę mintį, kad tikroji nuosavybės teisė kyla iš ją sukūrusio darbo? Ne, šito jie negalėjo nei pasakyti, nei pagalvoti. Jiems teko pasinaudoti grynai ampiriniu nuosavybės apibrėžimu - "jus utendi et abutendi" ("teisė naudotis ir piktnaudžiauti"), - apibrėžimu, liečiančiu tik pasekmes, o ne priežastis ir kilmę, - pastarąsias kaip tik reikėjo nuslėpti.

Liūdna pripažinti, kad teisės mokslas, kokį turime XIX amžiuje, vis dar remiasi principais, suformuluotais Antikos laikais vergovei pateisinti; tačiau tai nesunku paaiškinti. Prancūzijoje teisės dėstymas monopolizuotas, o monopolija stabdo vystymąsi.

Be abejo, teisininkai neformuoja visuomenės nuomonės, tačiau reikia pripažinti, kad universitetinis ir bažnytinis švietimas puikiai rengia prancūzų jaunimą sutikti su klaidingomis šiuo klausimu idėjomis, o tam užtikrinti visi mes dešimčiai geriausių savo gyvenimo metų panardinami į karo ir vergovės atmosferą, vyravusią Romos visuomenėje.

Ar reikia stebėtis, kad XIX amžiuje atkartojama romėnų idėja, jog nuosavybė tėra konvencinis dalykas, teisinis institutas, jog ne įstatymas yra nuosavybės pasekmė, o nuosavybė - įstatymo pasekmė. Juk žinoma, kad Rousseau susitarimo dalyku, įstatymų leidėjų išradimu ir išmone laikė ne tik nuosavybę, bet ir visą visuomenę.

"Visuomeninė tvarka - tai šventa teisė, kuria remiasi visos kitos. Tačiau ši teisė duota ne Gamtos. Todėl ji remiasi sutartimi".

Taigi teisė, kuria remiasi visos kitos, tėra konvencinė. Todėl nuosavybė, kuri atitinkamai laikoma žemesne teise, taip pat konvencinė. Ji irgi ne gamtos duota.

Rousseau idėjos įkvėpė Robespierre'ą. Mokinio kalbose apie nuosavybę nesunku atpažinti mokytojo teorijas ir net retorikos figūras.

"Piliečiai, pirmiausiai aš siūlau keletą būtinų papildymų mūsų nuosavybės teorijai užbagti. Tegul šis žodis nieko nebaugina. Jūs, godžios dvasios, garbinančios tik auksą, galite nebijoti - jūsų turto aš neliesiu, kad ir koks nešvarus būtų jo šaltinis... O dėl manęs tai geriau būčiau gimęs Fabricijaus lūšnoje negu Lukulo rūmuose ir t. t., ir pan."

Čia reikia pažymėti, kad nagrinėjant nuosavybės sąvoką iracionalu ir pavojinga šį terminą vartoti kaip prabangos, dar blogiau - neteisėtai įgytos prabangos sinonimą. Fabricijaus lūšna - tokia pati nuosavybe kaip ir Lukulo rūmai. Bet leiskite atkreipti skaitytojų dėmesį į tolimesnius žodžius, apibendrinančius visą sistemą:

"Apibrėždami laisvę - svarbiausią žmogaus poreikį, švenčiausią iš jo

prigimtinių teisių, - mes visiškai pagrįstai sakėme, kad jos ribos - kitų teisės. Kodėl to paties jūs netaikote nuosavybei, *kuri sukurta visuomenės*, lyg amžini Prigimties dėsniai būtų mažiau pažeidžiami negu žmonių *konvencijos*?"

Po šių įžanginių pastabų Robespierre'as savo principus formuoja taip:

"1. Nuosavybė - tai teisė, kuria gali naudotis kiekvienas pilietis disponuojamas *įstatymo numatyta* gėrybių dalimi.

2. Nuosavybės teisė, kaip ir visos kitos, apribota pareiga gerbti kitų teisės".

Taigi Robespierre'as supriešina *laisvę* ir *nuosavybę*. Šių teisių kilmė skirtinga: viena duota prigimties, kita - visuomenės sukurta. Pirmoji - prigimtine, antroji - konvencinė.

Jau vien tai, kad Robespierre'as numato toms teisėms vienodas ribas, atrodytų, turėjo priversti jį pripažinti ir vienodą jų kilmę. Tai, kad kalbant apie *laisvę* ar *nuosavybę* reikalaujama gerbti kitų teisės, reiškia ne jų panaikinimą ar apribojimą, o greičiau kaip tik pripažinimą ir įtvirtinimą. Būtent todėl, kad *nuosavybė*, kaip ir *laisvė*, yra teisės, pirmesnės už *įstatymą*, abi jos egzistuoja tik tokiomis sąlygomis, kai gerbiamos kitų tokios pačios teisės, o *įstatymo funkcija* - žiūrėti, kad ši riba būtų gerbiama; tai reiškia, kad pripažįstamas ir remiamas pats principas.

Kad ir kaip ten būtų, neabejotina, kad Robespierre'as, sekdamas Rosseau pavyzdžiu, *nuosavybę* laikė socialiniu institutu, konvencija. Jis visiškai nesiejo jos su jos teisiniu pagrindu - darbu. Tai teisė, - sakė jis, - disponuoti *įstatymo numatytu* gėrybių kiekiu.

Nebūtina priminti, kad per Rosseau ir Robespierre'ą romėniška *nuosavybės samprata* buvo perduota pačioms įvairiausioms mūsų socialistų mokykloms. Kaip žinome, pirmasis Louis Blanco darbų tomas, skirtas Revoliucijai, - tai ditirambai Ženevos filosofui ir Konvento vadui.

Taigi ši idėja, kad *nuosavybės teisė* visuomenės sukurta, kad ji yra *įstatymų* leidėjo išradimas, *įstatymo tvarinys*, kitaip tariant, kad ji nežinoma žmogui *prigimtiniėje būklėje*, - iš romėnų perėjo mums per teisės dėstymą, klasikines studijas, XVIII amžiaus politikos teoretikus, 1793 metų revoliucionierius bei šiuolaikinius planinės socialinės tvarkos propaguotojus.

Toliau, nustatykime šių dviejų sistemų, kurias aš ką tik palyginau, pasekmes. Pradėkime nuo "legalistinės" sistemos.

Pirmoji pasekmė ta, kad atsiveria begalinė erdvė utopistinėms fantazijoms.

Tai natūralu, nes iš principo pripažinus, kad *nuosavybė* atsiranda iš *įstatymo*, atsiranda tiek pat būdų sutvarkyti darbą, kiek gali atsirasti įvairių *įstatymų variantų* svajotojų galvose. Iš principo pripažinus, kad *įstatymų* leidėjo pareiga - savo nuožiūra tvarkyti, vienyti ir formuoti individus bei

nuosavybę, gali būti sugalvota begalė individų ir nuosavybės tvarkymo, vienijimo ir formavimo būdų. Šiuo metu Paryžiuje cirkuliuoja ne mažiau kaip 500 pasiūlymų, kaip organizuoti darbą, ir dar tiek pat - kaip organizuoti kreditą. Be abejo, šie planai vienas kitam prieštarauja, tačiau visi jie remiasi ta pačia mintimi: būtent įstatymas sukuria teisę į nuosavybę: būtent įstatymų leidėjas gali disponuoti asmenimis ir jų darbo vaisiais kaip absoliutus šeimininkas.

Didžiausio visuomenės dėmesio susilaukė Fourier, Saint-Simono, Oweno, Cabet ir Louis Blanco pasiūlymai. Bet būtų absurdiška įtikėti, kad šie penki organizavimo būdai - vieninteliai įmanomi. Jų yra neribotas skaičius. Kiekvieną rytą gali atsirasti dar vienas, dar labiau gundantis negu vakarykštis, ir... palieku jūsų vaizduotei nuspręsti, kas atsitiktų su žmonija, jei, tik primetus mums vieną iš šių planų, staiga atsirastų kitas, dar įtikinamesnis. Žmonijai tektų rinktis, ar keisti savo gyvenimą kasdien, ar visiems laikams eiti keliu, jau pripažintu neteisingu, vien todėl, kad juo jau pradėta eiti.

Antroji pasekmė ta, kad visi šie svajotojai ima trokšti valdžios. Tarkim, aš sugalvoju darbo organizavimo sistemą. Ją paskelbti ir laukti, kol žmonės nuspręs, ar sistema tinkama, - vadinasi, pripažinti, kad iniciatyva yra jų rankose. Bet dabar nagrinėjamoje sistemoje iniciatyva - išstatymų leidėjo rankose. Įstatymų leidėjas, pasak Rousseau, turi jaustis pajėgus pakeisti žmogaus prigimtį. Todėl aš sieksiu tapti įstatymų leidėju, kad galėčiau įgyvendinti savo sugalvotą socialinę tvarką.

Dar daugiau - akivaizdu, kad sistemos, pagrįstos prielaida, jog nuosavybės teisė visuomenės sukurta, veda prie privilegijų sistemos arba prie visiško komunizmo, priklausomai nuo gėjų ar blogų išradėjo tikslų. Jei jis vadovausis savanaudiškais tikslais, tai pasinaudos įstatymu, kad praturtintų keletą visų sąskaita. Jei jis nusiteikęs filantropiškai, tai norės išlyginti visų gyvenimo lygį ir todėl numatys priemones, garantuojančias visiems įstatyminę teisę į lygią dalį visko, kas pagaminta. Tiesa, neaišku, ar tokiomis sąlygomis apskritai galima ką nors pagaminti.

Šiuo požiūriu Liuksemburgas (Nacionalinės Asamblėjos posėdžių vieta - vert.) neseniai parodė neprilygstamą reginį. Ar neišgirdome pačiame XIX amžiaus viduryje, praėjus vos porai dienų po Vasario revoliucijos revoliucijos, vykusios su laisvės šūkiiais, kaip žmogus, ministras, provincijos vyriausybės narys, oficialus asmuo, įgijęs neribotą revoliucinį autoritetą, ramiai klausia, ar mokant atlyginimus reikia atsižvelgti į darbininko jėgą, talentą, darbštumą, įgūdžius, kuriais sukuriama gėrybės, ar, nepaisant šių asmeninių savybių ir jų naudingumo, geriau mokėti visiems vienodą algą? Tai tolygu klausimui, ar už jardą audeklo, kurį į rinką pateikė tinginys, turi būti užmokėta ta pati kaina kaip ir už du jardus, kuriuos parduoda darbštus

žmogus. Ir kas jau visai neįtikėtina, tas veikejas pareiškė, kad jam labiau patiktų vienodos visų pajamos, nepriklausomai nuo pagamintų prekių kokybės ir kiekio; o toliau jis nusigalvojo iki to, kad, nors gamyboje yra *du*, pagal *įstatymą* jie turi būti *vienas*.

Štai kur nueinama pradėjus nuo prielaidos, kad įstatymas stipresnis už gamtą.

Tie, į kuriuos jis kreipėsi, suvokė, kad toks savivaliavimas prieštarauja pačiai žmogaus prigimčiai, kad vienas audeklo jarda niekad neturėtų suteikti teisės į tokį pat atlyginimą kaip ir du. Konkurencija, kurią bandoma tokiu būdu užgniaužti, virs kitokia konkurencija - tūkstantį kartų blogesne: kiekvienas darbininkas stengsis dirbti kuo mažiau - juk įstatymas visiems garantuoja vienodus atlyginimus.

Bet pilietis¹ Blancas numatė ir šį prieštaravimą, ir kad įveiktų šį *dolce far niente* - deja, tokį įprastą žmogui, kai jo darbas neatlyginamas, jis sugalvojo kiekvienoje komunoje įsteigti postą, kur būtų skelbiami tinginių vardai. Tiesa, jis nemini, ar bus ir inkvizitoriai, šnipinėjantys tingumo nuodėmę, teismai, baudžiantys už ją, bei policija, vykdanți nuosprendžius. Verta pažymėti, kad utopistų visiškai nejaudina tas milžiniškas valdžios aparatas, kurio reikia jų ištatyminiams mechanizmams įgyvendinti.

Kai Liuksemburgo deputatai šiek tiek pasimetė, atsistojo pilietis Vidalas - piliečio Blanco sekretorius, - kad mokytojo idėjoms sudėliotų taškus ant "i". Sekdamas Rousseau pavyzdžiu, pilietis Vidalas pasiūlė nei daugiau, nei mažiau, kaip pakeisti žmogaus prigimtį ir Apvaizdos įstatymą.

Apvazda nusprendė suteikti kiekvienam individui tam tikrus poreikius su visomis jų pasekmėmis bei tam tikrus sugebėjimus, taip pat su jų pasekmėmis, taip sukurdamą savąjį interesą arba, kitaip sakant, savausugos instinktą bei troškimą vystyti - didžiąją žmonijos motyvacinę jėgą. Ponas Vidalas ruošiasi tai pakeisti. Pažiūrėjęs į Dievo darbą nusprendė, kad jis netikęs. Nuosekliai vystydamas prielaidą, kad įstatymas ir įstatymų kūrėjas gali viską, jis ruošiasi dekretu uždrausti interesą. Pastarąjį turi pakeisti "garbės kodeksas". Nuo šiol darbininkai dirbs ne tam, kad pragyventų ir išlaikytų šeimas, o tam, kad rūpintųsi savo garbe vengdami baisaus posto, lyg naujasis motyvas nebūtų tiesiog kita intereso forma.

Ponas Vidalas ilgai vardija, ką padarė armijos laikydamosi garbės kodekso. Tačiau tegu jis pasako visą tiesą, ir jei jis rengiasi darbininkus mobilizuoti, tai ar veiks karo įstatymai, numatantys mirties bausmę už 30 nusikaltimų, ar jie taps darbo įstatymų kodeksu?

Ir dar baisesnė šio žalingo principo, prieš kurį aš dabar kovaju, pasekmė - neapibrėžtumas, lyg Demoklo kardas kabantis virš darbo, kapitalo, komercijos, gamybos; - tas taip rimta, kad aš prašau skaitytoją sutelkti visą

dėmesį.

Tokioje šalyje kaip Jungtinės Valstijos, kur nuosavybės teisė yra aukščiau už įstatymą, kur vienintelė viešos policijos funkcija - saugoti šią prigimtinę teisę, kiekvienas žmogus gali visą savo darbą ir kapitalą skirti gamybai. Jam nereikia bijoti, kad įstatymų leidėjai nuolat žlugdys jo planus ir apskaičiavimus.

Ir atvirkščiai, kai vadovaujamosi principu, kad ne darbas, o įstatymas yra nuosavybės pagrindas, kai utopijų kūrėjai gali primesti mums savo schemas visuotinai - dekretais, - kiekvienas supranta, kad visi sugebėjimai numatyti ir išmintis, kuriais gamta apdovanojo žmogų, bus nukreipti prieš gamybos pažangą.

Iš kur tokiomis sąlygomis atsiras didvyris, drįstantis steigti įmonę ar pradėti verslą. Vakar išleistas dekretas, kad jam leidžiama dirbti tik nustatytą valandų skaičių. Šiandien nuspręsta, kad tam tikrų profesijų darbininkams reikia mokėti nustatytus atlyginimus. Kas gali numatyti rytdienos ir tolimesnius dekretus? Jei įstatymų leidėjas taip atitrūkęs nuo žmonių, visiškai įsitikinęs, kad jam leista disponuoti jų laiku, darbu, sandėriais, - visu tuo, kas yra jų *nuosavybė*, ar gali koks nors žmogus visoje šalyje nuspėti, kur jį ir jo darbą rytoj priverstinai nukreips įstatymas? Ir kas tokiomis sąlygomis apskritai ką nors darys?

Aš visai neneigiu, kad iš begalės sistemų, kurios remiasi šiuo klaidingu principu, daug, net dauguma, atsiranda iš geranoriškų, net kilnių intencijų. Bet niekam tikęs pats principas. Kiekvieno plano akivaizdus tikslas - išlyginti turtą, bet dar akivaizdesnis principo, kuřiuo pagrįsti visi šie planai, rezultatas - išlyginti skurdą; maža to, pasekmė bus pasiturinčių šeimų nusmukdymas iki skurdo ribos ir daugelio skurdžių šeimų žuvimas nuo ligų ir bado.

Prisipažįstu, aš baiminuosi dėl savo šalies ateities, pagalvojęs, kokių rimtų finansinių problemų atsiras įgyvendinant šį pavojingą principą.

Vasario 24 d. sužinojome, kad mūsų biudžeto išlaidos viršija pajamas, kurias Prancūzija apskritai gali gauti; be to, kaip paskelbė finansų ministras, yra dar apie milijardą frankų skolų, kurias reikės išmokėti, kai tik bus pareikalauta.

Tokioje ir taip jau neraminančioje padėtyje išlaidos nuolat didinamos, o pajamos vis mažėja.

Ir tai dar ne viskas. Visuomenė apgaudinėjama besaikiais dviejų rūšių pažadais. Pirmieji - kad gausybė labdaringų, bet brangių institucijų bus įkurta visuomenės lėšomis. Antrieji - kad bus sumažinti visi mokesčiai. Taigi iš vienos pusės, bus vaikų darželiai, prieglaudos, nemokamos pradinės ir vidurinės mokyklos, dirbtuvės, didesnės senatvės pensijos. Vergvaldžiams bus išmokėtos kompensacijos, vergams atlyginti nuostoliai; valstybė įkurs

kredito institutus, skolins darbininkams gamybos priemones, padvigubins kariuomenę, reorganizuos laivyną ir t. t., ir pan. O iš kitos pusės, ji panaikins mokesčius druskai, laidotuvėms bei kitus, labiausiai nepopuliarius.

Be abejo, kad ir kaip vertintume Prancūzijos išteklius, teks sutikti bent jau su tuo, jog tuos išteklius reikia gausinti, kad jie atitiktų vis didėjančius planus, - tokius milžinškus ir akivaizdžiai prieštarigus.

Ir štai, šio neregėto judėjimo, reikalaujančio nežmoniškų pastangų, įkarštyje, tuo metu, kai visa šalies energija turi būti skiriama produktyviam darbui, pasigirsta šūkis: "Nuosavybės teisė sukurtą įstatymo!" Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas gali bet kada išleisti įstatymus remdamasis bet kokia savo teorija, kuri sužlugdys visus gamybinius apskaičiavimus. Dirbantysis neva yra daikto ar vertės savininkas ne todėl, kad sukūrė juos savo darbu, o tik todėl, kad tai leidžia šiandieniniai įstatymai. Rytdienos įstatymai gali šias garantijas panaikinti, ir tada nuosavybė neteks savo teisėtumo.

Kokios bus pasekmės? Kapitalas ir darbas išsigąs, jis nustos planuoti ateičiai. Vyraujant tokiai doktrinai kapitalas bus paslėptas, iššvaistytas, sunaikintas. O kas tada atsitinka su darbininkais - tais darbininkais, kuriuos jūs taip giliai ir nuoširdžiai, tačiau visai nemokšišškai užjaučiate? Ar jie maitinsis geriau, jei žlugs žemės ūkio gamyba? Ar jie rengsis geriau, jei niekas nebedrįs statyti fabriku? Ar atsiras daugiau darbo vietų, jei išnyks kapitalas?

O iš kokių šaltinių jūs sėmsite mokesčius? Ir kaip jūs pildysite išdą? Kuo mokėsite kariuomenei? Kaip gražinsite skolas? Už kokius pinigus gaminsite gamybos priemones? Kuo remsite visus tuos labdaringus institutus, taip lengvai steigiamus dekretais?

Skubu užbaigti šias baises pranašystes. Man belieka išnagrinėti priešingo principo pasekmes - "ekonomistų" principo, kuris nuosavybės teisę kildina iš darbo, o ne iš įstatymo, kuris skelbia: "Nuosavybė pirmesnė už įstatymą: vienintelė įstatymo funkcija - saugoti nuosavybės teisę, nesvarbu, kokia ta nuosavybė būtų, kaip ji atsirastų, koku būdu dirbantys ja sukurtų - individualiai ar asociacijoje, su sąlyga, kad jis gerbia kitų teises".

Pirmiasia, ten, kur juristų principas gimdo tikrą vergovę, ekonomistų principas numato *laisvę*. Nuosavybė, teisė naudotis savo darbo vaisiais, teisė dirbti, vystytis, lavintis savo nuožiūra, valstybei įsikišant tik jos pažeidimo atvejais - štai ką reiškia *laisvė*. Ir aš niekaip nesuprantu, kodėl daugybė *laisvei* priešingos sistemos šalininkų leidžia žodžiui "laisvė" likti Respublikos vėliavoje. Tiesa, kai kurie iš jų ėmėsi žygių pakeisti jį žodžiu "solidarumas". Pastarieji atviresni ir nuoseklesni. Tačiau geriau jau jie sakytų ne *solidarumas*, o *komunizmas*, nes žmonių interesų solidarumas, kaip ir nuosavybė, nepriklauso nuo įstatymo.

Dar daugiau, ji numato vienybę. Tai mes jau matėme. Jei teisė į nuosavybę kuria įstatymų leidėjas, bus tiek pat nuosavybės rūšių, kiek klaidų pagimdys utopistų teorijos - t. y. begalybė. Jei, priešingai, teisė į nuosavybę yra Apvaizdos dovana, pirmesnė už bet kokią žmogišką įstatymdavystę, ir kurią ta įstatymdavystė privalo ginti, jokios kitos sistemos ir negali būti.

Be viso šito, yra dar ir *saugumas*: akivaizdžiai matyti, kad jei žmonės nuoširdžiai pripažįsta, jog kiekvieno pareiga - rūpintis savo paties pragyvenimu, lygiai kaip ir kiekvieno teisė - naudotis savo darbo vaisiais, jog visa tai anksčiau ir aukščiau įstatymo; jei žmonių įstatymai taikomi tik tam, kad būtų garantuota visų laisvė dirbti ir naudotis savo darbo vaisiais - tada visai žmonių veiklai užtikrinama visiškai saugi ateitis. Nėra priežaščių baimintis, kad vienu dekretu po kito įstatymų leidėjai žlugdys pastangas, griaus planus, vers niekais apskaičiavimus. Tokio saugumo paunksmėje bus sparčiai kuriamas kapitalas. Savo ruožtu greitas kapitalo kaupimas - pagrindinė darbo vertės didėjimo priežastis. Tada bus geriau ir darbininkų klasei: jie patys galės kooperuotis ir kurti naują kapitalą. Jiems atsiras galimybė pakilti virš samdinių statuso, investuoti į pramonę, steigti nuosavas įmones, susigrąžinti žmogišką orumą.

Pagaliau, amžinas principas, kad valstybė turi būti ne gamintoja, o tik užtikrinti gamintojų saugumą, būtina implikuoja viešų finansų taupumą ir tvarką; todėl tik šis principas garantuoja klestėjimą ir teisingą mokesčių pasiskirstymą.

Niekad neužmirškime, kad iš tikrųjų valstybė neturi nuosavų lėšų. Ji pati nieko neturi. Visa, ką ji turi, gauna iš dirbančiųjų. Taigi jei valstybė visur kišasi, tai neefektyvia ir išlaidžia savo agentų veikla ji išstumia asmeninę iniciatyvą. Jei kaip Jungtinėse Valstijose bus pripažinta, kad valstybės funkcija - garantuoti visišką saugumą visiems, šią funkciją atlikti jai pakaks vos keleto milijonų frankų. Tokia ekonomija kartu su gamybos klestėjimu galų gale bus įmanoma įvesti vieningą tiesioginį mokesčių, imamą nuo visų *nuosavybės* rūšių.

Tačiau teks palaukti, kol patirtis - galbūt pražūtinga patirtis - išmokys mus nors šiek tiek mažiau pasitikėti valstybe ir daugiau žmonija.

Aš užbągsiu keliais žodžiais apie Prekybos laisvės Asociaciją². Ją labai kritikavo už tokį pavadinimą. Jos priešininkai džiūgavo, o šalinikai suglumo dėl to, ką vieni ir kiti palaikė klaida.

"Kam skleisti tokiu būdu nerimą? - klausė šalininkai. - Kam ant vėliavos rašyti principą? Kodėl neapsiribojus vien reikalavimais tų išmintingų ir toliaregiškų pakeitimų muitų veikloje, kurių būtinumą įrodė ir patirtis?"

Kodėl? Todėl, kad, benį jau mano manymu, prekybos laisvė niekad nebuvo vien muitinių tarnybų klausimas; tai teisės, teisingumo, viešosios

tvarkos, nuosavybės klausimas. Nes privilegijos, kad ir kaip jos reikštųsi, implikuoja nuosavybės teisių neigimą ar apribojimą; nes net mažiausia valstybės intervencija turto išlyginimo tikslu - kad kažkieno dalis būtų padidinta kitų sąskaita - yra *komunizmas*, lygiai kaip ir lašas vandens yra toks pat vanduo kaip ir visas vandenynas. Todėl, kad aš numačiau, jog susilpninus nuosavybės teisę vienu būdu, greitai bus imtasi tūkstančio kitų būdų. Todėl, kad aš neapsiribuoju kova vien už muitų panaikinimą - tai rodytų, jog aš pripažįstu klaidingą idėją, esą *įstatymas pirmesnis už nuosavybę*, - tuo tarpu aš laikausi priešingo principo, kurį griauna protekcionistinė sistema. Todėl, kad aš įsitikinau, jog žemvaldžiai ir kapitalistai patys pasėjo dabar juos bauginančią *komunizmo* sėklą išsireikalaudami muito tarifų įstatymų savo pelnui padidinti darbininkų klasės sąskaita. Aš aiškiai, suvokiau, kad ši klasė netrukus lygybės vardan pareikalautų *įstatymo turtui išlyginti*, o tai ir yra *komunizmas*.

Jei tik kritikai perskaitys pirmąjį mūsų asociacijos teiginį, programos projektą, pateiktą preliminarinei sesijai 1846 gegužės 10 d., jie įsitikins, kad tai ir buvo mūsų pagrindinė idėja:

"Mainai, kaip ir nuosavybė, yra prigimtine teisė. Kiekvienas pilietis, pagaminęs ar įsigijęs gaminį, turi turėti galimybę jį tuoj pat suvartoti pats ar perduoti jį bet kam pasaulyje, kas gali mainais duoti jam tai, ko reikia. Atimti iš jo šią galimybę, jei jis nepadarė nieko, prieštaraujančio viešajai tvarkai ar moralei, vien tam, kad būtų padidintas kurio nors kito piliečio patogumas, - vadinasi, įteisinti plėšimo aktą ir pažeisti teisingumą.

Tai reiškia ir viešosios tvarkos pažeidimą: kokia tvarka įmanoma visuomenėje, kurioje vienus verslus remia įstatymo ir policijos jėga, garantuodama jiems sėkmę kitų priespaudos kaina?"

Mes iškėlėme klausimą, daug platesnį už muitinių veiklą, todėl pridūrėme: "Mes neginčijame visuomenės teisės apmokestinti prekybą, vykstančią per jos sienas, jei mokesčiai renkami bendroms išlaidoms, jei juos nulemia vien išdo poreikiai.

Bet kai tik mokesčiai praranda savo fiskalinį pobūdį, kai jais siekiama išstumti užsienio gaminius net paties išdo nuostolių sąskaita, kad būtų dirbtinai pakeltos panašių vietinių gaminių kainos perskirstant visuomenės lėšas vienos klasės naudai, nuo tos akimirkos prasideda protekcija, tiksliau - plėšikavimas; būtent su šiuo principu kovoja asociacija ir siekia jį pašalinti iš mūsų įstatymų".

Aišku, jei mes kovotume tik už muitų sumažinimą, jei būtume (kaip buvome kaltinami) tik tam tikrų komercinių interesų atstovai, mes tikrai nerąšytume į savo vėliavą žodžių, išreiškiančių principą. Tai visai nereiškia, kad aš nenumačiau kliūčių, kurios iškilus paskelbus karą neteisingumui, ir

kad aš nežinojau, jog išsisukinėdami, slėpdami savo tikslą, nutylėdami dalį savo minčių, mes greičiau pasiektume vieną ar kitą dalinę pergalę. Bet kaip šitie - tik efemeriški - triumfai išpirktų ir apgintų didįjį nuosavybės principą, kurį tokiu atveju mes patys išstumtume į savo diskusijų pakraštį?

Kartoju, mes reiklaujame protekcionistinės sistemos panaikinimo ne kaip valdžios malonės, o kaip teisingumo akto, kaip laisvės įgyvendinimo, kaip nuoseklios išvados iš teisės pirmenybės prieš įstatymą. Mums nereikia slėpti savo siekių po klaidinančiomis išraiškos formomis.

Ateis laikas, kai bus pripažinta, jog mes buvome teisūs, įrašydami į savo asociacijos vėliavą ne vilionę, apgaulę, dviprasmybę, o tik visiškai atvirą amžino tvarkos ir teisingumo principo išraišką, nes galia kyla tik iš principų - vienintelių žmogaus minties švyturių paklydusiems įsitikinimams.

Nesenai per visą Prancūziją nusirito pagaugai. Vos išgirdę žodį *komunizmas*, visi sunerimsta. Matant, kaip atvirai, beveik oficialiai, plinta keisčiausios sistemos, lydimos begalinės pražūtingų dekretų grandinės, ir nujaučiant, kad ateityje bus dar pražūtingesnių dekretų, kyla klausimas, kur mes einame. Kapitalas išgąsdintas, kreditai bėga, darbas atidedamas, arklas ir kūjis sustingsta pačiame darbo įkarštyje lyg galinga elektros srovė būtų akimirksniu paralyžavusi visų žmonių mintis ir rankas. Kodėl? Todėl, kad teisė į nuosavybę, ir šiaip jau apkarpyta protekcionizmo, patiria naujus smūgius, sekančius po pirmojo; todėl, kad įstatymo kišimasis į gamybos reikalus *vertybėms stabilizuoti ir pajamoms išlyginti* - kišimasis, kurio pirmoji regima išraiška buvo protekcionistinė sistema, dabar grasina apsireikšti tūkstančiu formų, žinomų ir nežinomų. Taip, aš sakau tiesiai: Būtent žemvaldžiai, kaip tik tie, kurie laikomi savininkais per excellence, pamynė nuosavybės teisę, kai pasinaudojo įstatymu dirbtinai pakeldami žemės ir jos produktų kainas. Būtent kapitalistai pasiūlė išlyginti turtus įstatymu. *Protekcionizmas* buvo *komunizmo* pirmtakas, pasakyčiau daugiau: jis buvo jo pirmasis apsireiškimas. Ko šiandien reikalauja kenčiančios klasės? Jos reikalauja tik to, ko reikalavo ir gavo kapitalistai ir žemvaldžiai. Jos reikalauja *įstatymo įsikišimo* balanso, lygsvaros, lygybės turto dalybose. Tai, kas pirmuoju atveju buvo padaryta muitais, jie nori padaryti kitomis priemonėmis, tačiau principas yra tas pats: *panaudoti įstatymą, paimant iš vieno ir perduodant kitiems*; ir tikrai, po to, kai jūs, žemvaldžiai ir kapitalistai, pripažinote šį pražūtingą principą, nesipiktinkite, jei kiti, mažiau sėkmingi žmonės, irgi nori juo pasinaudoti. Skirtingai negu jūs, jie jau turi tam pagrindą.

Bet pagaliau žmonės pradeda praregėti ir mato, į kokią prarają mus stumia šis pirmasis esminių socialinio stabilumo sąlygų pažeidimas. Ar tai ne skaudi pamoka, ar ne akivaizdus įrodymas, kad yra priešasčių ir pasekmių grandinė, per kurią pasireiškia baudžiamasis Apvaizdos teisingumas, matyti,

kaip šiandien turtingieji bijo plėšikų, kurie vadovaujasi ta pačia klaidinga doktrina, kurios neteisėtus pamatus jie patys ir paklojo tikėdamiesi iš jos pasipelnyti. Taip, protekcionistai, jūs - komunizmo pirmtakai. Taip, ponai savininkai, jūs patys sugriovėte teisingą nuosavybės sampratą. Būtent politinė ekonomija davė jums teisingą idėją, o jūs pasmerkėte politinę ekonomiją, nes teisės į nuosavybę vardu ji priešinosi neteisėtoms jūsų privilegijoms. Ką pirmiausiai padarė atėję į valdžią jus bauginančių mokyklų atstovai? Ėmė persekioti politinę ekonomiją, nes politinė ekonomija - tai amžinas protestas prieš *įstatyminį žmonių rūšiavimą*, kurio siekėte jūs, ir kurio dabar, sekdami jūsų pavyzdžiu, siekia kiti ir daugiau negu iš jo galima reikalauti, negu įstatymas gali duoti. Jūs prašėte ne saugumo (kas buvo jūsų teisė), o pridėtinės vertės, daug kartų didesnės negu jums priklauso, kurios jums negalima duoti nepažeidžiant kitų žmonių teisių. O dabar jūsų reikalavimų absurdas tapo visuotiniu absurdu. Ir jei jūs norite išsigelbėti nuo jus bauginančios pražūtingos audros, jums telieka viena išeitis. Pripažinkite savo klaidą, atsisakykite privilegijų, sugražinkite įstatymą į jam derančią sritį, apribokite įstatymų leidėjo veiklą tikrosiomis jo pareigomis. Jūs nuo mūsų nusisukote, jūs mus puolėte, nes jūs tikrai mūsų nesupratote. Dabar, matydami prarają, kurią patys sau iškasėte, skubėkite jungtis prie mūsų nuosavybės teisei apginti, suprantant, kad šis terminas apima ir žmogaus sugebėjimus, ir visa, ką tie sugebėjimai gali sukurti darbu ar mainais.

Mūsų ginama doktrina sukelia tam tikrą pasipriešinimą kaip tik savo ypatingu paprastumu: ji apsiriboja reikalavimu, kad įstatymas visiems garantuotų saugumą. Žmonės sunkiai patiki, kad valdžios mechanizmas gali būti tokiu mastu sumažintas. Be to, kadangi ši doktrina apriboja įstatymą visuotiniu teisingumu, ji dar kaltinama tuo, kad nepripažįsta brolyės. Politinė ekonomija šį kaltinimą atmeta. Tai bus kito straipsnio tema.

¹ Kreipinys "piliėtis", įvestas Prancūzijos revoliucijos metu, panašiai kaip komunistų kreipinys "draugas", čia vartojamas ironiškai.

² 1846 metais F. Bastiat padėjo įkurti pirmąją "Prekybos laisvės asociaciją" Bordo, o netrukus tapo panašios asociacijos, įkurtos Paryžiuje, sekretoriumi.

Frederic Bastiat. La propriete et la loi. - Oeuvres completes. Paillolet, 1855.